

– поле СлМ – розробка стратегій подолання слабкостей підприємства за рахунок можливостей, що їх надає зовнішнє середовище;

– поле СлЗ – іноді називають «кризовим полем», тому що тут поєднуються загрози середовища зі слабкістю підприємства.

З цієї точки зору стратегія це: позиція, спосіб життя, що не дає зупинитися на досягнутому, а орієнтує на постійний розвиток; є інтегральна частина менеджменту, що дозволяє усвідомити майбутнє; процес мислення, інтелектуальні вправи, які потребують спеціальної підготовки, навичок і процедур; є відтворювана цінність, що дає можливість досягти найкращих результатів активізацією діяльності всього персоналу [3, с. 84].

До такого підходу наближається таке визначення: «стратегія – це загальний, всебічний план досягнення цілей» [5, с. 115]. Ототожнення стратегії і плану впливає з теорії ігор, де стратегія – це план дій у конкретній ситуації, що залежить від вчинків опонента.

Висновки. Отже, стратегія – це багатогранне та дуже ефективне для діяльності підприємства поняття, яке, між іншим, не є панацеєю від всіх негараздів підприємства. Тому дуже важливо чітко визначити, чого саме не треба очікувати від стратегії.

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 280 с.
2. Гончаров В.Н. Управление затратами комплексных производств: [Монография] / В. Н. Гончаров, В. И. Чиж, Ю. Ю. Корниенко, А. Ю. Климовицкая, И. А. Кирнос [Текст] – Донецк, 2013. – 180 с.
3. Організація виробництва в сільськогосподарських підприємствах: [Практикум] / Г. С. Тарасенко, Л. Я. Зрібняк, М. Н. Малиш. – К.: Урожай, 2013. – 224 с.
4. Шевельова С. О. Аграрний менеджмент: [монографія] / С. О. Шевельова – Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль, 2014. – 212 с.
5. Шершньова З. Є. Стратегічне управління / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська – К.: КНЕУ, 2006. – 384 с

Рецензент – д.держ.упр., професор Лозинська Т. М.

УДК 338.001

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Хамзе Махмуд Аль-Раваидех, здобувач
Полтавська державна аграрна академія***

У статті розглянуто сутність конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Визначено конкурентне середовище аграрного ринку Полтавської області яке представлено трьома рівнями: регіональним, міжрегіональним і міжнаціональним. Побудовано модель впливу зовнішнього середовища для прийняття стратегічних рішень. На базі експертних оцінок складено матрицю рангів факторів зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств. Визначено найвпливовіші фактори макро- та мікросередовища сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: фактори зовнішнього середовища, макросередовище, мікросередовище, метод експертних оцінок, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Стійке положення будь-якого сільськогосподарського підприємства на ринку продукції визначається рівнем його конкурентоспроможності, тобто здатності виробляти та збувати продукцію, яка за ціновими і неціновими характеристиками більш приваблива для споживачів, ніж продукція їх конкурентів.

В сучасних умовах господарювання підприємство стає «відкритою економічною системою». Результат його зростання і виживання істотним чином залежить не тільки від внутрішніх чинників, але й від зовнішніх умов, з якими підприємство стикається і з якими йому доведеться зіткнутися в майбутньому. Конкурентоспроможність підприємства на внутрішньому і зовнішніх ринках характеризується можливістю випускати конкурентоспроможну продукцію і потенційною можливістю для такого випуску. Водночас конкурентоспроможність підприємства є індикатором, в якому розкриваються і переплітаються конкурентоспроможність товару, галузі, регіону та економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та виявлення факторів, що на них впливають, присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних вчених, як Й.С. Завадський, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, І.О. Піддубний, П.Т. Саблук, Л.А. Савчук, Р.А. Фатхутдінов, І.І. Червен, О.М. Шпичак та ін.

Актуальність оцінки впливу зовнішнього середовища обумовлена необхідністю виявлення резервів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Також існує необхідність теоретичного обґрунтування цього процесу і формування практичних заходів з підвищення конкурентоздатності сільськогосподарських підприємств. Це й зумовило актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення значущості факторів зовнішнього середовища, що впливають на формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств є мікроекономічною категорією, а тому підвищення її рівня є відображенням інтересів суб'єктів аграрного сектору економіки. Водночас будь-яке аграрне підприємство функціонує в певному зовнішньому середовищі, тому дослідження вказаної категорії у відриві від макроекономічних процесів, на нашу думку, є неправомірним та недоцільним. В контексті вищевикладеного важливого значення набуває аналіз конкурентного середовища з сукупністю факторів, які впливають на конкурентну взаємодію суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах ринкової економіки. Сільськогосподарські підприємства як України, так і Полтавської області є суб'єктами ринку, на якому в процесі суперництва вони формують конкурентне середовище, яке на аграрному ринку Полтавської області представлене трьома рівнями:

- регіональним (конкуренція між сільськогосподарськими підприємствами області);

- міжрегіональним (конкуренція між виробниками сільськогосподарської продукції різних районів);
- міжнаціональним (конкуренція з імпортерами сільськогосподарської продукції).

З метою оцінки впливу зовнішнього середовища на підприємницьку активність досліджуваних сільськогосподарських підприємств (рис. 1), а також визначення характеру і спрямованості впливу його чинників на їх діяльність вважаємо доцільним побудову моделі впливу зовнішнього середовища для прийняття стратегічних рішень.

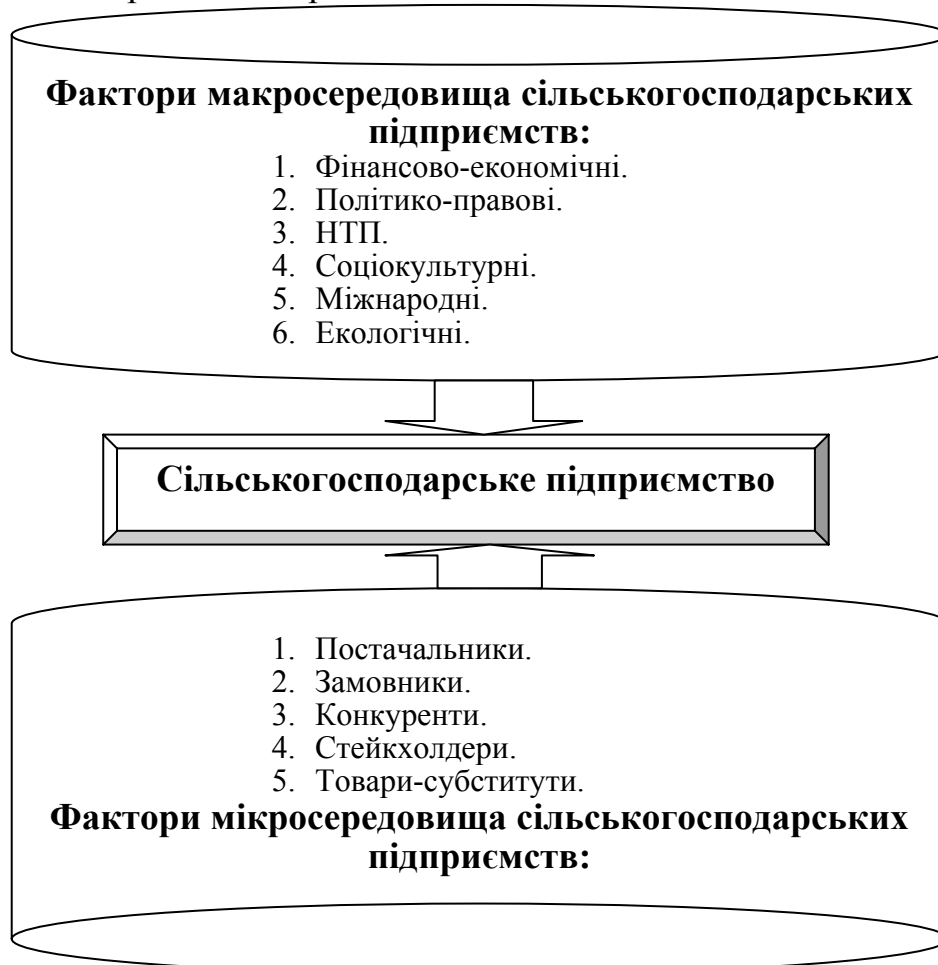

Рис. 1. Структура зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано автором

Для визначення коефіцієнтів вагомості факторів зовнішнього середовища нами було застосовано метод експертних оцінок: узгодженість думок експертів оцінена за допомогою коефіцієнта конкордації на основі методу рангової кореляції (табл. 1).

На базі таблиці експертних оцінок складена матриця рангів (табл. 2).

Ранги факторів присвоюються за наступним принципом: ранг 1 має фактор, який має найбільший вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств. Ступінь зв'язку між рангами, оцінками, виставленими фахівцями, оцінюється коефіцієнтом конкордації, або коефіцієнтом згоди.

Таблиця 1

**Експертні оцінки значущості факторів зовнішнього середовища
сільськогосподарських підприємств**

Фактори зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств	Експерти										$\sum X_{ij}$	$\sum X_{ij}/10$
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. Фінансово-економічні (ФЕ)	0,182	0,09	0,2	0,097	0,15	0,18	0,099	0,17	0,098	0,090	1,365	0,1365
2. Політико-правові (ПП)	0,09	0,067	0,08	0,089	0,06	0,099	0,081	0,091	0,058	0,089	1,297	0,1297
3. НТП	0,085	0,087	0,091	0,089	0,086	0,091	0,078	0,088	0,09	0,087	0,884	0,0884
4. Соціокультурні (СК)	0,081	0,075	0,062	0,056	0,08	0,079	0,09	0,08	0,077	0,081	0,786	0,0786
5. Міжнародні(М)	0,03	0,035	0,039	0,04	0,037	0,038	0,04	0,032	0,035	0,038	0,364	0,0364
6. Екологічні (ЭК)	0,046	0,062	0,04	0,044	0,039	0,03	0,041	0,04	0,055	0,045	0,442	0,0442
7. Постачальники (П)	0,047	0,05	0,048	0,05	0,047	0,049	0,048	0,05	0,048	0,045	0,482	0,0482
8. Замовники (З)	0,05	0,049	0,05	0,05	0,049	0,047	0,045	0,05	0,048	0,049	0,487	0,0487
9. Конкуренти (К)	0,3	0,33	0,32	0,31	0,33	0,32	0,35	0,3	0,32	0,31	3,19	0,319
10. Стейкхолдери (СК)	0,156	0,14	0,158	0,148	0,145	0,15	0,125	0,15	0,149	0,154	1,475	0,1475
11. Товари-субститути (ТС)	0,047	0,031	0,024	0,042	0,029	0,034	0,032	0,05	0,035	0,042	0,366	0,0366
											$\sum 1,00$	

Джерело: розраховано автором

Коефіцієнт конкордації визначає узгодженість експертів при ранжируванні n об'єктів за ступенем присутності деякої ознаки X . Сумарне ранжування має наступний вигляд:

$$\sum_{j=1}^m X_{j1}, \sum_{j=1}^m X_{j2}, \dots, \sum_{j=1}^m X_{jn}, \quad (1)$$

де n – об'єкти, які в різній мірі мають властивість X ;

m – кількість експертів, які ранжирують об'єкти по властивості X .

Таблиця 2

**Матриця рангів факторів зовнішнього середовища
сільськогосподарських підприємств**

Фактори зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств	Експерти										$\sum_{j=1}^n x_{jn}$	$\sum_{j=1}^n x_{jn}$	$(\sum_{j=1}^n x_{jn} - a)^2$
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1.Фінансово-економічні (ФЕ)	3	4	4	3	3	3	3	3	4	3	33	-27	729
2.Політико-правові (ПП)	5	5	6	4	5	5	4	4	5	5	51	-9	81
3. НТП	4	3	6	4	6	4	5	4	5	4	38	-22	484
4. Соціокультурні (СК)	6	7	5	5	6	6	6	6	6	6	59	-1	1
5. Міжнародні(М)	11	10	10	11	10	9	10	11	11	11	104	44	1936
6.Екологічні (ЭК)	10	6	9	9	9	11	9	10	7	9	89	29	841
7. Постачальники (П)	8	8	8	8	8	7	7	9	9	8	80	20	400
8. Замовники (З)	7	9	7	7	7	8	8	7	8	7	75	15	225
9.Конкуренти (К)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	-50	2500
10. Стейкхолдери (СК)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	-40	1600
11.Товари-субститути (ТС)	9	11	11	10	11	10	11	8	10	10	101	41	1681

Джерело: розраховано автором

Метод застосовується для виявлення вагових коефіцієнтів і рангів факторів зовнішнього середовища, так як зазвичай він використовується для формалізації апріорної інформації при невеликій кількості ранжируваних об'єктів ($n \leq 15$). Сума квадратів різниць між членами сумарного ранжирування і членами ряду, складеного з середніх значень дорівнює:

$$S = \sum_{j=1}^m \left\{ \sum_{i=1}^n X_{ij} - \frac{1}{2} m(n+1) \right\}^2 \quad (2)$$

Величина S досягає максимуму при однакових експертних ранжировках. Узгодженість експертів як відношення реальної суми квадратів різниць S до максимально можливої суми $S_{\text{макс}}$ по коефіцієнту конкордації Кендалла:

$$W = \frac{S}{S_{\text{макс}}} = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)} \quad (3)$$

Величина W змінюється в інтервалі $[0; 1]$: $W = 1$ означає, що всі експерти дали однакові ранжування; при $W = 0$ зв'язок між ранжировками, які надали m експерти, відсутня.

Оцінка значущості коефіцієнта конкордації здійснюється на основі χ^2 -розподілу з числом ступенів свободи $\varphi = n - 1$. Перевірка значущості зводиться до перевірки статистичної гіпотези про рівність коефіцієнта конкордації нулю. При заданому рівні значущості α ця гіпотеза відкидається, коли

$$m(n-1)W \geq \chi^2_{\text{кр}}, \quad (4)$$

де $\chi^2_{\text{кр}}$ – критичне значення χ^2 -розподілу з числом ступенів свободи $\varphi = n - 1$

За результатами розрахунків маємо:

$$W = \frac{12 \times 10478}{100 \times (1331 - 11)} = 0,9525$$

$$x = m \times (n - 1) \times W = 10 \times 10 \times 0,9525 = 95,24 \quad (5)$$

Для рівня значущості $\alpha = 0,01$ и для $\varphi=10$ ступенів свободи $\chi^2_{\text{кр}} = 21,666$. Так як $\chi^2_{\text{кр}} = 21,666 \leq 95,24$, то гіпотеза про те, що між ранжировками експертів є узгодженість, приймається.

Отже, оцінки, дані експертами в процесі опитування, можна вважати значущими; узгодженість думок фахівців підтверджена коефіцієнтом конкордації $W = 0,95$.

Таким чином, досліджувані фактори зовнішнього середовища сільськогосподарських підприємств мають наступні значення коефіцієнтів значимості (згруповані згідно рангів впливу):

Фактори мікросередовища:

1) конкуренти – 0,319;

2) стейкхолдери – 0,1475;

7) замовники – 0,0487;

- 8) постачальники – 0,0482;
- 10) товари-субститути – 0,0366.

Фактори макросередовища:

- 3) фінансово-економічні – 0,1365;
- 4) політико-правові – 0,1297;
- 5) НТП – 0,0884;
- 6) соціокультурні – 0,0786;
- 9) екологічні – 0,0442;
- 11) міжнародні – 0,0364;

Метод апріорного моделювання на основі експертних оцінок показав, що найбільшу вагу має фактор мікрооточення – вплив конкурентів, як давно працюють на ринку, так і новачків, що приходять в галузь.

Як бачимо з матриці рангів, значний вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств мають фактори макросередовища – фінансово-економічні та політико-правові. Отже, значний вплив регулюючої ролі держави зумовлений низькою еластичністю попиту і непередбачуваністю результатів в аграрному секторі, нестабільністю прибутків сільськогосподарських підприємств, сезонністю сільськогосподарського виробництва, збереженням земельного потенціалу, необхідністю охорони навколишнього природного середовища, розвитком експортного потенціалу аграрного сектора та забезпеченням продовольчої безпеки країни.

Висновки. В сучасних умовах господарювання, яким властиві швидкі зміни, не викликає сумніву актуальність подальшого дослідження впливу зовнішнього середовища на діяльність сільськогосподарських підприємств. Визначення найвпливовіших факторів зовнішнього середовища підприємства дозволяє отримати всю можливу та необхідну інформацію про нього. Результати проведеного аналізу свідчать, що найбільший вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств серед факторів мікросередовища здійснюють конкуренти та стейкхолдери. Серед факторів макросередовища найбільш значущими являється фінансово-економічне та політико-правове середовище.

Список використаних джерел:

1. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: [монографія.] / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.
3. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 7-14.
4. Пасхавер Б. Интегральный показатель эффективности сельскохозяйственного производства / Б. Пасхавер // Вопросы экономики. – 1979. – № 10. – С. 67-77.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
6. Шепіцен А.О. Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства / А.О. Шепіцен // Фінанси України. – 2003. – № 8. – С. 66-73.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П. М.